

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Голова приймальної комісії
Рівненського державного
гуманітарного університету
проф. Р. М. Постолюк
« 29 » березня 2019 р.

Схвалено вченою радою
Художньо-педагогічного факультету
Протокол №2 від «19» лютого 2019 р.

Голова вченої ради
Художньо-педагогічного факультету _____ доц. Н. Б. Дзюбишина

Рівне – 2019

Програма додаткового випробування зі спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство» для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» на основі здобутого ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра. В. Г. Виткалов, Л. К. Костюк, Л. М. Казначеева. Рівне : РДГУ, 2019. 17 с.

Розробники:

Виткалов В. Г., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології та музеєзнавства РДГУ

Костюк Л. К., кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології та музеєзнавства РДГУ

Казначеева Л. М., кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології та музеєзнавства РДГУ

Рецензент:

Волков С. М., доктор культурології, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту культурології НАМ України.

Програма додаткового випробування зі спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство» для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» на основі здобутого ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра визначає вимоги до рівня підготовки вступників у межах підготовки у закладі вищої освіти, зміст основних освітніх компетентностей, критерії оцінки відповідей вступників, рекомендовану літературу та інформаційні ресурси.

Розглянуто на засіданні кафедри культурології та музеєзнавства РДГУ (протокол №2 від «19» лютого 2019 р.).

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ	5
МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ	5
МОДУЛЬ 2. ТЕОРІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ	9
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ	15
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	16
ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС.....	17

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма додаткового випробування складається з питань історії та теорії музейної справи, що відповідають змісту підготовки фахівців ОКР бакалавра за спеціальністю 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство» і передбачає комплексну оцінку знань, умінь і навичок щодо їх використання під час розв'язання професійних завдань майбутньої професійної діяльності.

Зміст програми представляє навчальний матеріал, який зосереджує увагу на теоретичних та історичних засадах розвитку музейної справи.

Програма додаткового фахового випробування складається з пояснювальної записки, в якій висвітлюються мета вступного випробування, вимоги до рівня підготовленості вступника, порядок проведення вступного випробування, порядок оцінювання відповідей вступників; зміст тем та питань вступного випробування; критерії оцінювання відповідей вступників; надається список рекомендованої літератури та інформаційного ресурсу.

Мета додаткового випробування полягає в перевірці теоретичних знань та умінь вступників в межах освітньо-професійної програми бакалавра, необхідних для успішної практичної діяльності бакалавра з музейної справи та охорони пам'яток історії та культури.

Додаткове випробування покликане *вирішити такі завдання:*

- комплексно перевірити якість засвоєних знань у контексті вимог навчальних програм дисциплін професійної підготовки;
- виявити рівень знань вступників щодо оволодіння ними теоретичними основами музейної справи, фактами та явищами з історії музеїв;
- перевірити сформованість умінь вступників щодо застосування ними набутих знань для теоретичного аналізу актуальних проблем сучасності;
- з'ясувати рівень загальної та мовної культури вступників.

Вимоги до рівня підготовки вступників. На додатковому випробуванні вступник повинен продемонструвати:

- ґрунтовні знання основних розділів професійно-орієнтовних дисциплін освітньої програми бакалавра музейної справи та охорони пам'яток історії та культури;
- розуміння понять та категорій та уміння їх формулювати та використовувати;
- уміння підтверджувати теоретичні положення фактами з історії та теорії музейної справи;
- професійні уміння аналізу музеєзнавчих явищ у контексті історії культури;
- відповідність теоретичних знань сучасному рівню розвитку науки.

Додаткове випробування проводиться в усній формі. У додатковому випробуванні беруть участь вступники на основі здобутого ступеня (ОКР) бакалавра, спеціаліста, магістра.

Порядок проведення вступного випробування.

Вступне випробування проводиться згідно з розкладом, складеним приймальною комісією Рівненського державного гуманітарного університету.

Допуск до вступного випробування вступників здійснюється за умови наявності аркуша результатів вступних випробувань та документа, що засвідчує особу (паспорт).

Фахове випробування проводиться в усній формі, що передбачає надання відповідей на питання екзаменаційних білетів. Вступник отримує тільки один комплект екзаменаційних завдань, заміна завдань не дозволяється. Екзаменаційні білети складаються відповідно до даної програми, друкуються на спеціальних бланках за встановленим зразком та затверджуються головою приймальної комісії Рівненського державного гуманітарного університету.

Під час фахового випробування вступник має право звернутися до екзаменаторів з проханням щодо уточнення умов завдань. Натомість вступнику не дозволяється користуватися сторонніми джерелами інформації (електронними, друкованими, рукописними) та порушувати процедуру проходження фахового випробування, що може бути причиною для відсторонення вступника від вступних випробувань.

Для письмового запису відповідей на екзаменаційні завдання використовуються аркуші усної відповіді відповідного зразка. Після внесення вступником відповіді до

зазначеного аркушу він ставить під нею свій підпис, що підтверджується підписами голови та екзаменаторами фахової атестаційної комісії.

Порядок оцінювання відповідей вступників.

Оцінювання відповіді вступників на вступному випробуванні здійснюється членами фахової атестаційної комісії, призначеної згідно з наказом ректора.

Оцінки відповіді кожного вступника визначаються за шкалою «склав» - «не склав».

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Тема 1. Дисципліна «Історія музейної справи» в системі спеціальної підготовки фахівців

Предмет і об'єкт вивчення дисципліни «Історія музейної справи». Історіографія та джерельна база курсу. Термінологічний апарат. Зв'язок із іншими навчальними дисциплінами. Етапи накопичення матеріалу. Методи навчальної роботи. Практичні заняття та самостійна робота як складова вивчення історико-культурного процесу. Індивідуальна робота в контексті вивчення курсу. Система оцінювання знань. Критерії оцінки. Визначення поняття «музей» у сучасній музеєзнавчій літературі.

Історіографія дисципліни.

Музейне законодавство України про основні аспекти охорони та збереження пам'яток і науково-фондової роботи. Закон України «Про музеї та музейну справу» (1995 р.). Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.).

Основні ознаки класифікації музеїв.

Класифікація періодів вивчення дисципліни. Класифікація музеїв як установ сучасної культури.

Тема 2. Передісторія музеїв. Антична доба

Колекціонування античної доби. Феномен колекціонування. Домузейне збиральництво у первісному суспільстві, давньому Єгипті і Китаї, Греції та Римі. Використання предметів домузейних колекцій. Мотивація збирання протомузейних колекцій.

Зародження основних напрямів музейної роботи за античної доби. Поняття «музей» в Античності.

Давня Греція: святилища, храми, пінакотеки як форми концентрації пам'яток історії та культури.

Колекції і колекціонери епохи еллінізму: загальна характеристика та значення в історії людської цивілізації.

Приватні зібрання Стародавнього Риму в структурі культурної спадщини світу.

Зібрання «Єгипетський музей» у Каїрі.

Тема 3. Колекціонування доби Середньовіччя

Традиції середньовічного колекціонування. Храми та їх скарбниці. Світські скарбниці та приватне колекціонування. Колекціонування та виникнення музею. Середньовічний Схід: традиції країн ісламу, Японії, Китаю.

Соціокультурна характеристика доби (королівські двори та їх роль у підтримці духовності. Найбільш яскраві зібрання творів мистецтва) та її роль у розвитку колекціонування.

Колекціонування та виникнення музею. Художнє колекціонування та перші музеї Італії, Франції, Німеччини епохи Відродження (XV-XVI ст.). Студьйоло, кунсткамери, кабінети, статуарії, антикварії, галереї. Приватні колекції як основа перших музейних експозицій у Європі.

Протомузейні установи Московської Русі XIV-XVII ст. Культурні сади, «аптекарьські городи», приватні звіринці, арсенали, Оружейна Палата (1537 р.).

Середньовічний Схід та країни ісламу: зародження музейних колекцій. Роль музейного зібрання у східній культурі.

Західноєвропейська музейна спадщина: витоки і напрями збереження пам'яток історії та культури.

Домузейні форми нагромадження та використання пам'яток історії та етнографії у Х-XVIII ст. на Русі та в Україні. Основні етапи становлення вітчизняних протомузейних зібрань предметів музейного значення. Х.Ф.Френ та східна нумізматики.

Монети Київської Русі в зібранні Одеського археологічного музею.

Тема 4. Виникнення музеїв

Соціокультурна ситуація в Європі та її вплив на створення художніх зібрань.

Художнє колекціонування в Європі та перші музеї Італії, Франції, Німеччини епохи Відродження (XV-XVI ст.). Студйоло, кунсткамери, кабінети, статуарії, антикварії, галереї. Приватні колекції як основа перших музейних експозицій у Європі.

Домузейні форми нагромадження та використання пам'яток історії та етнографії у Х-XVIII ст. на Русі та в Україні. Основні етапи становлення вітчизняних протомузейних зібрань предметів музейного значення.

Початки музейництва. Виникнення перших музеїв на території сучасної України. Миколаївський археологічний музей (1806 р.), Феодосійський музей старожитностей (1811 р.), Одеський музей старожитностей (1825 р.), Діяльність І. Лемберта, П. Дюбрюкса, І. Симпковського та створення Керченського музею старожитностей (1826 р.).

Музей у XVII ст. і в епоху Просвітництва. Розвиток освітніх і виховних функцій колекцій та музеїв. Початок вивчення речових пам'яток Античності та Середньовіччя. Розширення соціального та професійного середовища колекціонерів. Розширення ринку предметів для колекціонування. Петербурзька кунсткамера (1714 р.) – перший російський музей.

Поява перших публічних музеїв. Капітолійський (1734 р.) і Піо-Климентійський музеї (1771-1799 рр.) Риму. Британський національний публічний музей (1759 р.). Бельведерський музей Відня. Музеї Німеччини, Речі Посполитої. Початок формування музейної архітектури. Удосконалення оформлення музейних експозицій. Путівники та каталоги. Остаточне оформлення публічних музеїв.

Тема 5. Західноєвропейські музеї у XVIII ст.

Музейна справа наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Особливості та зміни. Державна та муніципальна музейна мережа революційної Франції 1789-1794 рр.: центральні профільні та провінційні музеї.

Музей мистецтв у палаці Лувр, Музей природничої історії, Заклади мистецтв і ремесел (науки і техніки), Музей артилерії. Музей французьких пам'ятників – перший спеціалізований історичний музей у світі.

Музеї Швейцарії, Німеччини, Австрії, Польщі, Іспанії, Італії, Великобританії, США, Канади, Бразилії у першій половині XVIII ст.

Імпульс у розвитку музейної справи. Велика промислова виставка у Лондоні (1851 р.). Започаткування традиції всесвітніх промислових виставок і художньо-промислових музеїв.

Тема № 6. Виникнення російських музеїв

У дореволюційній Росії поняття особливо цінних музейних об'єктів (ОЦМО) не існувало. У процесі усвідомлення культурної цінності предметів, належності їх до культурної спадщини можна виділити кілька історичних етапів. Перший з них пов'язаний із виділенням особливої цінності творів мистецтва та історичних реліквій з релігійно-містичним підставам і приміщенням їх у церкви, собори, монастирі та їхні ризниці. Іншими підставами виділення предметів служили їх матеріальна цінність, приналежність до князівського, потім царського побуту.

Княжі скарбниці в Суздалі, Володимирі, Новгороді, Твері, Пскові. Головна скарбниця Росії – Московський Кремль (XIV-XV ст.). Її основа – символи влади: шапка Мономаха,

скіпетр, дорога зброя, подарунки та ін. Музейні огляди як ритуал московського Двору. Перші спеціалізовані приміщення для зберігання і презентації музейних колекцій.

Перші музейні установи Росії, що виникли за ініціативи Петра I і Катерини II. Розвиток точних наук, природознавства як стимул до виникнення наукових колекцій та музеїв.

Критерій наукової значимості як важливий чинник в оцінці цінності предметів і об'єктів. Перші значні колекції творів мистецтва і перші художні музеї (Ермітаж). Локальність їх впливу.

Тема 7. Розвиток європейських музеїв у XIX - середині XX ст.

Перші громадські організації у сфері охорони пам'ятників і музейних об'єктів. Товариство охорони старовини Нової Англії (Бостон, 1910 р.). Перші музеєзнавчі об'єднання: Музейна асоціація у Великій Британії (1888 р.), Музейна асоціація в США (1906 р.), Музейне товариство в Німеччині (1917 р.).

З'їзди музейних працівників (Мангейм, Німеччина, 1903 р.; Москва, 1912 р.). Перша музеєзнавча періодика (Дрездені, 1878-1885 рр.; Філадельфія, 1895 р.; Прага, 1895 р.; Лондон, 1901; Берлін, 1905 р.).

Музейна справа у 1918-1945 рр. Пожвавлення музейної справи після Першої світової війни. Пожвавлення художнього ринку Європи. Міжнародне співробітництво музеїв і музейних працівників. Міжнародна музейна організація Ліги націй та створення Інституту інтелектуальної кооперації. Міжнародні музеєзнавчі конференції (Міжнародний музейний з'їзд у Мадриді, 1934 р.). Видання музеєзнавчої періодики (журнал – «Мусейон»).

Розвиток музеїв і музейної справи в країнах з різним суспільно-політичним устроєм. Політизація та крайня ідеологізація музейної справи у фашистській Італії, нацистській Німеччині та більшовицькому СРСР. Особливості розвитку музейної мережі в країнах ліберальної демократії.

Доля музейних зібрань у роки Другої світової війни. Пограбування музейних колекцій, приватних зібрань, знищення музейних працівників і приміщень музеїв.

Тема 8. Виникнення та розвиток музеїв у країнах Америки, Австралії та Африки

Переміщення предметів культурної спадщини до Північної Америки. Галерея Коркорана в Вашингтоні (1869 р.), Метрополітен-музей у Нью-Йорку (1872 р.), Музей витончених мистецтв Бостона (1875 р.), Пенсільванський музей мистецтва у Філадельфії (1876 р.), Бруклінський музей (1893 р.), Клівлендський художній музей (1916 р.) та ін.

Новаторські підходи в організації музейної справи і розвиток національних музеїв у другій половині XIX – на початку XX ст. Національний музей Італії у Флоренції (1865 р.), Римський музей делле Терме (1889 р.). Національні природничі музеї в США – провідні серед світових музеїв цього профілю. Археологічні музеї Мадриду (1867 р.), Афін (1874 р.), Дельфів (1903 р.), Стамбулу (1869 р.)

Вивчення етнографічних колекцій і створення етнографічних музеїв. Університетська та «музейна етнографія». Музей народознавства у Берліні (1855 р.), Етнографічні музеї Лондона та Парижу (1878 р.). Музеї просто неба. Стокгольмський музей на острові Дьургорден (1891 р.) – перший етнографічний музей просто неба.

Тема 9. Музеї світу в другій половині XX – на початку XXI ст.

Музейна справа у другій половині XX – початку XXI ст. Потреба координації зусиль музейних працівників різних країн у відродженні музейної мережі. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Щоквартальник «Museum» (1946 р.). Створення Міжнародної ради музеїв (ІКОМ). Перша конференція ІКОМ (Мехіко, 1946 р.) Жорж Анрі Рів'єр – перший директор ІКОМ (1947-1964 рр.).

Міжнародна рада по пам'ятникам та визначним місцям (ІКОМОС) при ЮНЕСКО (Париж, 1965 р.). Конвенція про заходи із заборони та попередження незаконного вивезення та ввезення культурних цінностей і передачі власності на них (1970 р.). Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972 р.).

Розвиток музейної справи після Другої світової війни. Відкриття нових типів музеїв. Сільськогосподарські ферми-музеї, музеї промислової археології (Великобританія), музеї сучасного мистецтва (Франція), Національний музей повітроплавання та космонавтики США (1976 р.). Удосконалення експозицій природничих музеїв, ботанічних садів, зоологічних парків. Парк диких тварин у Сан-Пасквалі (США, 1972 р.).

Відродження та розвиток музейної мережі в СРСР, Італії, Німецькій Демократичній Республіці, Федеративній Республіці Німеччини та в об'єднаній Німеччині у 40 – 90-х рр. XX ст.

Тема 10. Музейна мережа України кінця XIX – XXI ст.

Університетські музеї в Україні у XIX ст. Діяльність В.Каразіна і відкриття музеїв археології, мінералогії, зоології та образотворчого мистецтва при Харківському університеті (1807 р.). М.Максимович і створення музеїв старожитностей, нумізматики, образотворчого мистецтва, зоології при Київському університеті (1834-1837 рр.).

Музеї і музейна справа в Україні у другій половині XIX – початку XX ст. Відкриття Київського міського музею старожитностей у 1899 р. Наукова та меценатська діяльність В.Хвойки, Б.Ханенка, М.Терещенка, О.Бобринського, М.Біляшівського, Д.Щербаківського.

Виникнення та діяльність Чернігівського історичного музею (1909 р.). Заснування Херсонського історико-археологічного музею та дослідницька праця В.Гошкевича. Миколаївський музей природознавства (1886 р.), Кам'янецький церковний історико-археологічний музей (1890 р.), Одеський музей степової України (1898 р.), Волинський музей у Житомирі (1900 р.), Катеринославський історико-археологічний музей (1902 р.) та діяльність Д.Яворницького, Конотопський музей (1900 р.), Глухівський музей старовини (1903 р.), Полтавський природничо-історичний музей губернського Земства (1906 р.), Харківський археологічний музей М.Гоголя при Історично-філологічному інституті (1909 р.), Херсонський археологічний музей Криму (1908 р.), Миколаївський історико-археологічний музей (1913 р.), Сімферопольський музей Тавриди (1915 р.) та ін.

Музеї та музейна справа на західноукраїнських землях у XIX на початку XX ст. Музейна збірка Народного дому у Львові (70-ті рр. XX ст.). Музей Наукового товариства ім. Т.Шевченка у Львові (1914 р.). Діяльність М.Грушевського, І.Франка, Ф.Вовка, В.Гнатюка. Митрополит А.Шептицький та заснування Церковного музею у Львові (1908 р.). Народописні збірки Народного дому у Львові, Український музей народовідання у Чернівцях, Музей духовної семінарії в Станіславові, музейні збірки при монастирях на Чернечій горі (поблизу Мукачеві) та Красному Броді (Закарпаття).

Українські музейні зібрання кінця XIX – початку XX ст. в польських музеях. Музей Дідушицьких у Львові. Подільський музей в Тернополі (1906 р.). Покутський музей графа Старжинського у Коломиї. Музеї Перемишля, Луцька, Пінська, Трускавця, Кракова, Острога та ін. міст.

Археологічні з'їзди та їх роль у стимулюванні колекціонування та їх вплив на розвиток збиральництва і музейної справи в Україні.

Музейна справа доби Української Народної республіки. (Директорія у питаннях збереження пам'яток національної спадщини. Пам'яткоохоронна діяльність).

Музейна справа в радянській Україні 20-40-х років. Принципи колекціонування, музейні зібрання. Духовний ефект.

Події II світової війни і стан музейної справи в Україні.

Музейна мережа у повоєнний період. Законодавча база. Народні музеї як фактор збереження пам'яток регіонального спрямування. Фінансово-організаційна підтримка музейної мережі.

Музейна мережа в УРСР 60-80-х років. Акти вандалізму у ставленні до української культурної спадщини (пожежі у провідних бібліотеках республіки. «Справа Погружальського», недбале ставлення до пам'яток, розпорошення їх по різних відомствах).

Волинське фондосховище в історії культури регіону.

Музеї та музейна справа в незалежній Україні. Розвиток вітчизняного музеєзнавства та музейної справи у 90-х рр. XX ст. Музейна реформа. Її причини і наслідки. Реорганізація музейної мережі.

Музейна мережа сучасної України. Класифікація музейних установ. Історичні музеї – музеї широкого історичного профілю, археологічні, етнографічні, нумізматичні, воєнно-історичні, музеї історії освіти, науки, спеціальні історичні тощо. Художні музеї. Природно-історичні, технічні та літературні музеї. Музеї комплексні. Краєзнавчі музеї та їх специфіка. Науково-дослідні, просвітницькі, академічні, навчальні музейні установи. Сучасна музейна регіональна мережа України.

Причини зростання інтересу населення до історичного минулого як характерна риса розвитку цивілізації.

Музейне законодавство України про основні аспекти охорони та збереження пам'яток і науково-фондової роботи. Закон України «Промузеї та музейну справу» (1995 р.). Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.).

МОДУЛЬ 2. ТЕОРІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Тема 11. Сутність музею як установи культури

Музейне законодавство України щодо основних аспектів охорони та збереження пам'яток і науково-фондової роботи. Закон України «Про музеї та музейну справу» (1995 р.). Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.). Основні поняття та терміни. Зміст науково-дослідної роботи згідно законодавчих актів.

Критерії оцінки музейної інституції як наукового осередку. Музей як дослідницька інфраструктура (колекції, архіви, депозитарії або банки даних наукової інформації), інфраструктура та інші структури унікального характеру (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Розділ 1, ст. 1).

Класифікація музеїв як установ сучасної культури.

Наукова діяльність музеїв. Результати наукової діяльності музейної інституції (дослідження, науковий результат, науково-технічний (прикладний) результат).

Науково-організаційна і науково-методична діяльність та її результати і її законодавче регулювання (Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (Розділ I, ст. 1, п. 23)).

Тема 12. Витоки національної музейної політики: засади наукової діяльності музейних інституцій

Етапи накопичення матеріалу. Історіографія дисципліни (Визначні громадські діячі, вчені, письменники, художники радянської доби – Н.Крупська, М.Калінін, А.Луначарський, Максим Горький, І.Грабарь, Й.Орбелі тощо, що брали активну участь у створенні музеїв і розвитку музейної справи. Книга І.Грабаря «Для чего нужно охранять и собирать сокровища искусства и старины», 1919 р.) як перша методична праця з методики організації і систематизації культурних пам'яток.

Аналіз музеєзнавчої літератури 20-30-х років XX століття: Г.Закс «Источники по истории музейного дела в СССР».

Узагальнення досвіду музейної діяльності в Україні (1929 р. у Харкові видано книгу В.Дубровського «Музей на Україні», в якій розглянуто найбільші тогочасні музеї та проаналізовано їхню роботу).

Журнал «Museum» (1948 р.) як періодичне видання з висвітлення діяльності музеїв усіх типів і профілів і його роль в активізації проблем музейної сфери.

Постанова ЦК КП (б)У «Про стан і заходи покращення роботи музеїв» (1949 р.).

Найважливіші музеєзнавчі видання СРСР: «Очерки по истории музейного дела в СССР» (1957-1971 рр.), «Труды НИИМ». Публікації наукових праць відомих фахівців-музеєзнавців В.Гарданова, Г.Михайловської, С.Овсянникової, А.Разгона та ін.

Поява збірників наукових праць окремих музеїв (Київського історичного, Одеського археографічного, Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові тощо), монографії М.Катерноги (1952 р.) з історії музейного будівництва.

Музеезнавчі праці науковців Київського університету: Г.Мезенцева «Музейне будівництво на Україні за 40 років Радянської влади», «Музеї України» та навчальні посібники М.Бондаря, Г.Мезенцевої, Л.Славіна «Нариси музейної справи» (К., 1959 р.), Н.Калитина «Музеи Парижа» (1969 р.).

Публікації: «Исторические музеи в России (с начала XVII в. до 1861 г.)» (М., 1963); А.Михайловская «Музейная экспозиция». (1964 р.); «Музей и посетитель: актуальные проблемы музейного строительства» (1979 р.); І.Буланий «Громадські музеї України: історія, досвід, проблеми» (1979 р.); Г.Мезенцева «Музеезнавство» (на матеріалах музеїв УРСР, 1980); Ю.Омельченко «Розвиток навчальних музеїв» (1988 р.), Е.Волкова «Зритель и музей» (1989 р.), «Музееведение. Проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности» (1989 р.); И.Глан «Этот исчезающий вещный мир» (1990 р.) та їх роль у подальшому розвитку музейної справи.

ХІ Генеральна конференція ІКОМ (Москва та Ленінград у 1977 р) як важливий захід у питанні самоідентифікації музеезнавства як науки (у результаті її проведення створено Міжнародний комітет із музеології (ІКОФОМ). Його завдання – координація теоретичних досліджень в області музеології

Сучасна теоретична література з музеезнавства, що вийшла друком під впливом національно-культурних зрушень в Україні. Репринтні видання (Крип'якевич І. «Історичні проходи по Львові» (1991 р.). Збірник нормативно-правових актів та методичних матеріалів з питань музейної справи (2006 р.) як збірка документів для активізації регіонального музеезнавства. В.Ревякин «Музеи мира» (1993 р.), «Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття» (2004 р.) та ін. і їх роль у подальшому розвитку музеезнавства.

М.Рутинський, О.Стецюк «Музеезнавство» (2008 р.), В.Якубовський «Музеезнавство» (2012 р.), Ю.Ключко «Музеезнавство: словник-довідник» (2013 р.). Регіональне музеезнавство: О.Прищепа «Основи музеезнавства» (2006 р.).

Тема 13. Роль музеїв у соціокультурному та економічному житті країни: зарубіжний досвід

Сфера культури та її структура. Її основні завдання, соціально-економічного розвитку, але й один із факторів конкурентно-спроможності країни в сучасному глобалізованому світі.

Нова соціальна роль музеїв. Їх структура. Порівняльний аспект та зарубіжний досвід, державні програми музеологічних досліджень, що ставлять за основу вивчення основних напрямів музейної справи в сучасному середовищі, акцентування вагомості інтерактивності як засобу розвитку музейного закладу та окреслення різних шляхів взаємодії музеїв. Створення широкої музейної мережі та об'єднання різних їх типів.

Державна підтримка музеїв. Їх взаємодія та пріоритетні напрями співпраці. Державні програми, пов'язані з розвитком музейних комплексів у країні. Провідні ідеї.

Фінансування та забезпечення різновекторних проектів: «Музеї вночі», «Діти в музеях» тощо. Співпраця музейних закладів із різними недержавними та державними структурами: Міністерством освіти, Національною галереєю України.

Зарубіжні музейні заклади і їх роль у формуванні історичної пам'яті, національної ідентичності. Створення транскультурних музеїв і застосування нових форм та новітніх цифрових технологій для подачі історії, поширення інформації про фонди, створення баз даних для широкого загалу.

Реалізація прав рівного доступу громадян до культурної спадщини (програма EUROPEANA (<http://www.europeana.eu/portal/partners.html>); «Віртуальний музей Канади» (<http://www.virtualmuseum.ca>); «Віртуальний Музей Японського Мистецтва» (<http://web-japan.org/museum/menu.html>)).

Тема 14. Музей як науково-дослідна установа. Музейні установи в системі освіти, культури і туризму

Класифікація понять. Музейне законодавство «Про музей і музейну справу» (1995 р.) і його роль у становленні теоретичних підвалин музейної справи. Основні напрями музейної справи: культурно-освітня, науково-дослідна, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна та їх характеристики і завдання.

Формування нових знань і навичок у галузі теорії і методики збору, зберігання, обробки і використання музейних предметів. Напрями дослідної діяльності музеїв: розробка наукової концепції; дослідження в сфері комплектування фондів; вивчення музейних предметів і колекцій; дослідження в галузі охорони і зберігання фондів; наукове проектування експозицій і виставок; дослідження в сфері музейної комунікації; вивчення історії музейної справи; вивчення історіографії музеєзнавства.

Суть суспільного руху «Нова музеологія» основні етапи: інтеграція сучасного музею, соціалізація музею.

Функції сучасного музею: збирання, вивчення, експонування першоджерел та оригіналів (близькість до науково-дослідних установ); дослідження першоджерел – використання геологічних, палеонтологічних, зоологічних, антропологічних інших природничих колекцій, пам'яток матеріальної культури (знаряддя праці, інструменти, ремісничі вироби, зброю, побутові речі тощо), пам'ятки духовної культури (твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва тощо) та рукописні й друковані документи, книги; використання фондів для представлення та популяризації першоджерел (експонування, спеціальні представлення, екскурсійні лекції, інші форми представлення матеріалу) тощо.

Поєднання науково-дослідних та освітніх функцій. Представлення першоджерел та власні наукові дослідження, створення їх джерельної бази, популяризація власних здобутків.

Головні завдання наукової роботи музеїв: регіональне вивчення історії краю, міста чи села; дослідження музейних колекцій та їх наукова обробка; опрацювання окремих тем, пов'язаних з експозицією музею; розробка експозицій (складання тематичних структур та тематико-експозиційних планів); розробка питань методики і техніки музейної справи.

Віртуальні музеї та їх різновиди та характеристика, класифіція.

Тема 15. Наукові дослідження в процесі підготовки музейної експозиції

Музеєзнавчі дослідження – основа експозиційної діяльності (на прикладі історичної експозиції). Вибір науково-експозиційної теми і напрями її дослідження. Робота з джерелами і спеціальною літературою.

Робота в архіві з документальними джерелами.

Відбір музейних предметів у фондах музею, комплектування з досліджуваної теми. Результати наукових досліджень: експозиційні і публікаторські.

Ансамблеві музеї та основні вимоги до підготовки музейної експозиції. Регіональні польові дослідження: етапи їх підготовки.

Регіональна музейна проблематики як предмет наукового дослідження.

Наукові експозиційні теми відділів природи, давньої і новітньої історії тощо (на прикладі діяльності КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради, КЗ «Волинський обласний краєзнавчий музей» Волинської обласної ради) тощо.

Виставки як шлях і прообраз майбутніх стаціонарних, постійно діючих музейних експозицій.

Тема 16. Організація науково-дослідної роботи музеїв

Планування наукової роботи – основа функціонування музею. Організаційні засади науково-дослідницької роботи музеїв.

Поліфункціональний характер діяльності музею.

Основні етапи музеєзнавчих досліджень та їхня коротка характеристика. Дослідження в галузі збереження й охорони пам'яток історії та культури.

Вивчення ефективності науково-дослідної роботи музею шляхом впливу музейної експозиції і різних форм культурно-освітньої роботи на різні категорії відвідувачів.

Координація напрямів науково-дослідницької роботи музею як всередині закладу, так і з іншими музеями та установами.

Індивідуальні і колективні наукові дослідження.

Тема 17. Музейний фонд України

Музейний фонд України та його характеристика. Визначення поняття та етапи формування музейного фонду. Музейні колекції та музейні предмети. Положення про Музейний фонд України.

Порядок віднесення музейних колекцій, музейних предметів, окремих пам'яток. Основні напрями фондової роботи. Комплектування та облік музейних фондів (підготовча робота, наукове планування, збирання матеріалів).

Визначення предметів музейного значення та їх облік і наукова документація. Особливості зберігання музейних предметів в експозиції.

Фондові приміщення та вимоги до них. Класифікація.

Каталогізація. Типи каталогів, їх призначення. Комп'ютерний облік, інвентаризація та каталогізація. Специфіка подібної організації у різних країнах світу.

Структура та складові елементи організації фондів музею. Інвентаризація. Збереження музейних фондів. Режим зберігання фондів.

Реставрація та консервація музейних предметів. Основні вимоги. Законодавче регулювання даного питання.

Музейне зібрання, музейні фонди, музейна колекція. Поняття музейної колекції. Типи музейних колекцій. Склад фондів музею за значенням та юридичним становищем. Структура фондів музею. Методика вивчення музейних предметів. Організація роботи з комплектування фондів музеїв. Поняття «комплектування фондів».

Юридична охорона музейних фондів та її суть. Поняття «режим зберігання фондів» і його складові. Температурно-вологісний режим. Повітряний режим у музеї. Світловий режим у музеї. Біологічний режим у музейних приміщеннях.

Система зберігання музейних фондів.

Тема 18. Науково-фондова робота музеїв

Фонди музею. Музейний предмет і його властивості. Інформативність, аттрактивність та експресивність музейного предмету. Типовий і унікальний музейний предмет. Музейна колекція. Музейне зібрання. Наукова організація музейних фондів. Основний і науково-допоміжний фонди. Колекційний, дублетний, обмінний фонди. Типи музейних предметів. Принципи класифікації музейних предметів. Склад і структура музейних фондів. Основні напрями науково-фондової роботи.

Атрибуція, класифікація та систематизація музейних предметів. Основні етапи наукової обробки музейного предмету, їх зміст та завдання. Інтерпретація музейних предметів.

Види (засоби) комплектування: систематичне, тематичне, комплексне. Форми комплектування фондів. Принципи комплектування матеріалів і критерії наукового відбору пам'яток. Проблеми комплектування музеями предметів етнографії, природничонаукових матеріалів тощо.

Завдання фондово-закупівельної комісії. Основні облікові документи під час комплектування. Етапи комплектування музейних фондів. Раціональне обладнання фондосховища музею і вимоги до нього. Окрема і комплексна система зберігання. Класифікація обладнання фондосховищ. Основні класифікаційні групи обладнання. Відкрите зберігання фондів

Тема 19. Організація роботи музею по комплектуванню фондів

Наукове комплектування як складовий елемент наукового документування і колекціонування, накопичення соціальної інформації. Наукові основи комплектування,

Напрями комплектування: поточне, довготривале, оперативне. Два методи комплектування: створення типологічних колекцій, створення тематичних колекцій. Вибір об'єктів комплектування. Процес накопичення фондів і його етапи.

Організаційні форми комплектування: експедиції, надходження від організацій, дарунки, закупки, обмін. Планування комплектування. Наукова концепція комплектування музею. Перспективне і поточне планування. Наукова підготовка, організація і проведення експедицій та польових досліджень, їх документальне оформлення.

Поняття «облік музейних фондів». Нормативно-законодавча база обліку фондів музеїв. Основні види фондової облікової документації.

Методика обліку музейних предметів, головні етапи їх наукової інвентаризації. Прийом предметів до музею та їх первинна реєстрація. Книга надходжень, правила її ведення та збереження. Особливості обліку науково-допоміжних матеріалів та предметів тимчасового зберігання. Другий ступінь обліку предметів основного фонду – наукова інвентаризація.

Методика нанесення на предмети облікових позначень. Особливі форми обліку предметів із дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та зброї.

Облік руху музейних предметів. Повна та вибіркова звірки. Списання. Реєстрація облікової документації, вимоги до її збереження.

Тема 20. Сучасні підходи до збереження фондів музеїв

Поняття «збереження музейних фондів». Зберігання фондів як одне з основних завдань музею (охоронна функція).

Зміст та мета зберігання і охорони музейних фондів. Проблеми «природного старіння предметів» і руйнівного впливу природи на предмети.

Режим зберігання як наукова проблема.

Сучасні вимоги до організації режиму зберігання та охорони музейних фондів. Нормативні документи зі збереження музейних фондів і вимоги до обладнання, організації та функціонування фондосховищ, інших місць перебування музейних матеріалів.

Тема 21. Науковий архів музею: комплектування і зберігання

Організація наукового архіву музею: суть і значення в загальній структурі музейної діяльності. Структура і групи документів, що зберігаються в науковому архіві музею: загальна характеристика. Тематика комплектування.

Терміни і умови зберігання. Законодавче врегулювання діяльності.

Робота з документами наукового архіву. Культурний розголос.

Тема 22. Особливості зберігання музейних предметів в експозиції

Музейна експозиція як інформаційна система. Експозиція як частина дійсності, фрагмент природи і матеріального світу людини, як відображена картина дійсності.

Експозиція як інформаційно-комунікативна музейна система. Принципи побудови експозиції: науковість; наочність; комунікативність. Типи експозицій. Вибір методів експонування. Різновиди експозиційних матеріалів. Художнє оздоблення експозиції.

Забезпечення єдності форми та змісту експозиції, образного відображення концептуального задуму.

Архітектурно-художнє вирішення експозиції, художнє проектування. Поняття експозиційного ансамблю, його зміст, вимоги до ансамблю.

Дані педагогіки та психології в процесі підготовки експонувань. Роль кольору і світла. Використання наочно-просторового середовища.

Організація маршруту та ритм огляду експозиції. Музейне обладнання та його роль у створенні експозиційного простору. Різновиди обладнання. Технічні засоби експозиції і їх значення.

Експозиційна діяльність. Принципи її організації (науковий, художній та технічний). Основні проектні схеми побудови. Етапи експозиційної діяльності та її специфіка: в ансамблевих музеях (меморіальні, музеї-палади, музеї-садиби, музеї-заповідники); експонування «ландшафтна експозиція».

Порівняльний аспект оновлення експозиції у Західно-європейських країнах. Вимоги до них.

Тема 23. Науково-реставраційна діяльність музею

Наукові дослідження в процесі реставрації музейних предметів. Атрибуція пам'ятки. Рентгенографічні дослідження в атрибуції та експертизі творів іконопису: специфіка організації та основні вимоги.

Проблемний ряд в організації подібних видів діяльності. Комплексне експериментальне дослідження творів образотворчого мистецтва і архітектури.

Використання радіо-вуглецевого методу для датування творів живопису.

Національний науково-дослідний реставраційний центр України: загальна характеристика структури та його основні завдання. Наукові здобутки.

Використання комп'ютерних технологій для дослідження стародавнього іконопису. Реставрація як наука.

Тема 24. Музейна експозиція

Експозиція як важливий напрям роботи музею. Суть і специфіка музейної експозиції, її види: загальна характеристика.

Проектувальна експозиція та вимоги до неї.

Музейні виставки: суть, структури, форми. Вимоги до їх організації. Методи побудови експозиції. Експонат. Експозиційні матеріали.

Тексти в музейній експозиції. Підготовка нової експозиції. Наукова концепція експозиції. Розширена тематична структура. Тематико-експозиційний план.

Сценарій експозиції. Художнє проектування експозиції. Основні етапи проектування музейних експозицій. Монтаж експозиції. Музейна виставка. Відкриття музейної експозиції.

Тема 25. Культурно-освітня діяльність музеїв

Культурно-освітня діяльність музею та її першочергові завдання, зокрема: збереження та дослідження першоджерел - використовуючи природничі колекції, пам'ятки матеріальної культури (знаряддя праці, інструменти, ремісничі вироби, зброя, побутові речі тощо), пам'ятки духовної культури (твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва тощо) та рукописні і друковані документи, книги.

Збереження першоджерел, створення джерельної бази для реалізації наукових досліджень. Наукові дослідження та їх репрезентація. Дослідження регіональної проблематики. Основні напрями на конкретному прикладі.

Форми культурно-освітньої діяльності (експонування, цикли лекцій, перегляд відео-фільмів, тематичні вечори, певні презентації, музейні фестивалі тощо).

Проблемні моменти галузі та шляхи їх вирішення.

Тема 26. Музейний маркетинг і менеджмент

Принципи утворення штатного розпису музею. Джерела фінансування та видатки музеїв. Стратегії менеджменту музейної сфери. Маркетингові стратегії в музейній справі. Музейний PR. Взаємодія музеїв із туристичними фірмами. Інноваційні методи роботи з відвідувачами. Реклама музейних установ. «День музеїв».

Створення інноваційних стратегій розвитку це розробка та впровадження нових продуктів, розробка маркетингових планів. Впровадження нових послуг, співпраця музеїв з суміжними організаціями та установами (банками, компаніями, що надають послуги перевезення, туристичними фірмами тощо).

Комерційна складова музейного маркетингу. Маркетингова стратегія музею.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ

Рівень професійної компетентності вступників оцінюється за шкалою «склав» - «не склав».

Критерії оцінювання знань вступників встановлюються за ознаками правильності, логічності, обґрунтованості, цілісності відповіді; обсягу, глибини та системності знань (в межах Програми); рівнів сформованості навчальних та предметних умінь і навичок, володіння розумовими операціями (аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення тощо); самостійності оцінних суджень.

I рівень – початковий. Відповіді вступника при відтворенні навчального матеріалу елементарні, фрагментарні, зумовлені початковими уявленнями про історію і теорію музейної справи. У вирішенні практичних та творчих завдань вступник не виявляє самостійності, демонструє низький рівень умінь аналізу музеєзнавчого процесу, приймати рішення. Вступник володіє окремими поняттями та визначеннями курсів, з допомогою викладача може сформулювати лише деякі основні положення теорії (принципи, закони).

II рівень – середній. Вступник володіє певною сукупністю теоретичних знань, відтворює основні поняття і визначення курсів, але досить поверхово, не обґрунтовуючи взаємозв'язок між ними, може сформулювати з допомогою викладача основні положення теорії, знає позначення теоретичних положень за словесним формулюванням і, навпаки; припускається помилок, які повною мірою самостійно виправити не може.

III рівень – достатній. Вступник знає і може самостійно сформулювати основні закони, принципи та пов'язати їх з реальними явищами, може привести як словесне, так і символічне формулювання основних положень теорії, самостійно застосовує знання у стандартних ситуаціях та спроможний навести приклади їх застосування у практичній діяльності музеїв, але не завжди може самостійно довести їх. Вступник може самостійно робити висновки, його відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим.

IV рівень – високий. Вступник має глибокі, міцні і систематичні знання всіх положень історії та теорії музейної справи, може не тільки вільно сформулювати, але й самостійно довести закони, принципи, використовує здобуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях, здатний вирішувати проблемні питання. Відповідь вступника відрізняється точністю формулювань, логікою, достатнім рівнем узагальненості знань.

**Таблиця відповідності
рівнів компетентності значенням шкали оцінювання під час вступного випробування**

Рівень компетентності	Шкала оцінювання
Початковий відповіді вступника невірні, фрагментарні, демонструють нерозуміння програмового матеріалу в цілому	Не склав
Середній відповіді вступника визначаються розумінням окремих аспектів питань програмного матеріалу, але характеризується поверховістю та фрагментарністю, при цьому допускаються окремі неточності у висловленні думки	Склав
Достатній відповіді вступника визначаються правильним і глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу, але при цьому допускаються окремі неточності не принципового характеру	
Високий відповіді вступника визначаються глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу	

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про музеї та музейну справу. Закон України 249/95-ВР. *Верховна Рада України. Офіц. вид.* Київ : Парлам. вид-во, 1995. 20 с.
2. Про охорону культурної спадщини. Закон України від 8 червня 2000 р. *Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. Збірник офіційних документів.* Київ : Істина, 2002. С. 16-38.
3. Актуальні питання виявлення і дослідження пам'яток історії та культури. 2 ч. – Ч.1. Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. 255 с.
4. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1919-1991 р. Київ : Вища шк., 1991. 273 с.
5. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство. Київ : Альтерпрес, 2007. 464 с.
6. Бабенко О. Короткий словник музейних термінів. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2001.
7. Бондаренко Г. Історичне краєзнавство Волині. Луцьк : РВВ «Вежа», 2003. Кн. 1. 247 с.
8. Бондаренко Г. Історичне краєзнавство Волині. Луцьк : РВВ «Вежа», 2003. Кн. 2. 215 с.
9. Бондаренко Г. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин.ун-ту, 1997. 222 с.
10. Буланій І. Т., Євтушенко І. Г. Громадські музеї України : Історія, досвід, проблеми. Київ : Мистецтво, 1979. 197 с.
11. Бурмака В. П. Шукайте й знаходьте. Про колекціонування й зібрання, творців і збирачів: Статті та нариси. Харків, 1999. 104 с.
12. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Переклад з німецької Х. Назаркевич, О. Лянґ, В. Лозинського. Львів : Літопис, 2005. 632 с.
13. Виноградова О. В., Драчук В. Г. Основи музеєзнавства. Львів : «Магнолія 2006», 2012. 185 с.
14. Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщині і Підляшшя (XIX – початок XX ст.). Луцьк : РВВ Вежа, 2001. 532 с.
15. Гончарова О.М. Художні музеї США та Канади. Навч. посібн. Київ, 2018.
16. Горішевський П., Ковалів М., Мельник В., Оришко С. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Івано-Франківськ : Плай, 2005.
17. Грімстед К., Боряк Т. Доля українських культурних цінностей під час Другої Світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв. Львів : Червона калина, 1991.
18. Збереження пам'яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспектива : *Зб. наук. ст.* Київ, 2001. 118 с.
19. Збірник нормативно-правових актів та методичних матеріалів з питань музейної справи. Вип. 1. Біла Церква, 2006. 272 с.
20. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища : *Зб. офіц. док.* Київ : Істина, 2002. 336 с.
21. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство (на матеріалах музеїв Української РСР). Київ : Вища шк., 1980. 118 с.
22. Музейні фахівці Рівненщини: біобібліографічний показник / Рівненська універсальна обласна наукова бібліотека : укладачі Н. М. Кожан, Л. М. Малишева. Рівне : В. А. Лансюк, 2014. 184 с.
23. Музеї України: Довідник. Київ : Задруга, 1999.
24. Прищепя О. П. Основи музеєзнавства. Рівне, 2006. 104 с.
25. Реставрація музейних пам'яток в сучасних умовах. Проблеми та шляхи їх вирішення. *Міжнародна науково-практична конференція.* Київ, 1998. 188 с.
26. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка : соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей. Київ : НАКККІМ, 2012.
27. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство. Київ : Знання, 2008.
28. Стецюк В., Пазинич В., Ткаченко Т. Природна та етнокультурна спадщина України: новітні дослідження. Київ : Вища шк., 2012. 342с.

29. Федорченко В. К., Костюкова О. М., Дьорова Т. А., Олексійко М. М. Історія екскурсійної діяльності в Україні. Київ : Кондор, 2004.
30. Шевченко В. В., Ломачинська І. М. Музеєзнавство. Київ : Університет «Україна», 2007. 288 с.
31. Чагайда І. М., Грибакова С. В. Екскурсоведство. Київ : «Кондор», 2004. 204 с.
32. Якубовський В. І. Музеєзнавство. Підручник / В. І. Якубовський. – Кам'янець-Подільський, 2010.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС

Сайт приймальної комісії Рівненського державного гуманітарного університету:
vstup-rdgu.info/

Сайт наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету:
library.rshu.edu.ua/

Сайт кафедри культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету:
kulturologiya.rv.ua/